

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας
Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΔΥΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Τὸ δικαίωμα δημοσιεύσεως τῶν ἐν λόγῳ ἐπιγραμμάτων θὰ ἀνῆκε βεβαίως εἰς τὸν ἀρμοδίον ἀρχαιολογικὸν ὑπάλληλον, ὅστις ἐξετέλεσε καὶ τὰς ἀνασκαφάς. Διὰ τοῦτο ἀπέσχον ἐγὼ πάσης ἀναμείξεως, ἂν καὶ ἐθλίβην ἐξαιρετικῶς διὰ τὴν ὅλην ραθυμίαν, ἣτις ἐπεδείχθη κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἰδιαιτέρας μου πατρίδος. Ἦδη ὅμως καὶ τὰ ἐπιγράμματα καὶ αἱ σχετικαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς ἀνασκαφῆς ἐδημοσιεύθησαν, καὶ μάλιστα μετ' ἀφθόνων εἰκόνων, κατὰ παραχώρησιν τοῦ ἀρμοδίου ἐφόρου¹. Ἐπομένως οὐδὲν κωλύει, ὅπως παράσχῃ τὴν μικρὰν μου συμβολὴν εἰς τὸ ζήτημα, οὗ τὸ ἱστορικὸν ἔχει ὡς ἐξῆς:

Τὸ χωρίον Σκάλα, κατὰ τὴν ΝΑ ἑσχατιὰν τῆς νήσου Κεφαλληνίας, ὡς κείμενον ἐπὶ κατωφερείας κατεστράφη ριζικῶς κατὰ τοὺς τρομεροὺς σεισμοὺς τοῦ 1953. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἀνάκτισίς του ἐγένετο περαιτέρω πρὸς ΝΑ, ἐντὸς τοῦ πεδινοῦ χώρου τοῦ συνορεύοντος πρὸς τὴν παραλίαν. Εἰς τὸν χώρον ἐκείνον ἦσαν ἀνέκαθεν ὁρατὰ ἄφθονα σχετικῶς ἔχνη τῆς ἀρχαίότητος, κυρίως ὀγκόλιθοι, σπόνδυλοι κίωνων καὶ πρὸ παντὸς ἐκτεταμένα λείψανα ἀρχαίας λατομίας. Γνωστὴ ἦτο καὶ ἡ ὑπαρξίς κτίσματος μετὰ ψηφιδωτῶν διαπέδων, ταῦτα δ' ἀναφέρει ὁ παλαιότερος ξερωνητῆς Goodisson, εἰτα διάφοροι τοπικοὶ συγγραφεῖς καὶ κατ' αὐτοὺς ὁ Riemann². Ἡ ἀνάμνησις δὲν ἀπεσβέσθη ποτὲ παρὰ τοῖς ἐντοπίοις, διότι καὶ πρὸ τῆς προσφάτου ἐπανευρέσεως τῶν ψηφιδωτῶν εἰς Κεφαλλὴν ἐν Ἀμερικῇ εὐρισκόμενος ἀπέστελλε συχνὰς ἐπιστολάς πρὸς τὸ Ὑπ. Παιδείας καὶ πρὸς ἐμὲ ἀτομικῶς, εἰτα δὲ καὶ πρὸς ἄλλους. Ὡνειρεύετο νὰ κάμῃ τὴν τύχην του ἐκ τοῦ

1. BCH LXXXII 1958 - II (Chronique), σ. 727 - 732 μετὰ 8 εἰκόνων.

2. O. Riemann, Recherches archéologiques sur les Iles Ioniennes, II, Céphalonie 57 - 59. (Bibl. des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, fasc. 12, 1879). Σαφὲς δὲν εἶναι, τί εἶδεν ὁ Riemann καὶ τί κατὰ τοὺς παλαιότερους περιγράφει. Ἐσφαλμένη εἶναι ἡ πληροφορία του, ὅτι ὁ ἄβαξ τοῦ ἀρχαικοῦ κιονοκράνου (ὄρα κατωτέρω) εἶναι ὀκτάγωνος. Ἀπλῶς ἔχουν ἀποκοπῇ (ἐν μεταγενεστέρῳ χρησιμοποιοῦσι) γωνία τοῦ ἄβακος ἐκ τῆς μίας πλευρᾶς.

Παλαιοῦ Κόσμου, ἀποτυχὼν προφανῶς εἰς τὸν Νέον, καὶ ὑπέσχετο νὰ ἀποκαλύψῃ ἐπ' ἀμοιβῇ τὰ ἀρχαῖα. Ἡ κτίσις τοῦ χωρίου εἰς τὸν χῶρον ἐκείνον ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐκ νέου ἐμφάνισιν τῶν ψηφιδωτῶν. Ὁ ἀρμόδιος ἔφορος ἀπεστάλῃ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου πρὸς ἀνασκαφὴν, τοῦ ἐξ Ἀμερικῆς ὑποδείκτου ὑβρίζοντος καὶ ἀπειλοῦντος ἡμᾶς πάντας, ὅτι διὰ τὰς ἐπιστολάς του ἀνευρέθησαν τὰ ἀρχαῖα, ἂν καὶ οὐδὲν συγκεκριμένον εἶχεν ἀναφέρει.

Ἵσως διὰ τὰς δυσκολίας τῆς ἐκεῖ παραμονῆς ὁ ἀνασκαφεὺς ἐξετέλεσε τὴν ἀνασκαφὴν ἐν βίᾳ. Ἐξαντληθέντος τοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ ἀπῆλθε χωρὶς νὰ ζητήσῃ τὴν συνέχισιν ἢ νὰ ὑποδείξῃ ἄλλα μέτρα. Ὑπέβαλε μετὰ τινα χρόνον πρόχειρον ἔκθεσιν καὶ εἶτα ἄλλην καὶ λίαν προχείρους ἀναγνώσεις τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ ἀποκαλυφθέντος ψηφιδωτοῦ, ὡς δύναται τις νὰ ἴδῃ εἰς τὰς ἐκθέσεις του. Ἐπειδὴ δὲν εἶχον ληφθῇ τὰ κατάλληλα μέτρα, πλήθος φωτογραφιῶν ἐλήφθησαν παρ' ἀναρμοδίων προσώπων καὶ ἐκυκλοφόρουν αὐταὶ ἐν Ἀθήναις, ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν Κεφαλλήνων, οἵτινες, καὶ δὴ καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ πολιτευταὶ τοῦ νομοῦ, ἔδειξαν ζωηρότατον ἐνδιαφέρον. Ὁ μαιευτὴρ καθηγητὴς κ. Δ. Τραυλός, πρόεδρος τῶν ἐν Ἀθήναις Κεφαλλήνων, μετέφερε διὰ φωτογραφίας τοῦ τμήματος τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ παριστῶντος τὸν βωμὸν καὶ τὴν περὶ αὐτὸν παράστασιν μετὰ τοῦ ἐπιγράμματος (εἰκ. 4). Ἡδυνήθην οὕτω νὰ ἀναγνώσῃ ἀμέσως τὸ δεξιὸν τμήμα τοῦ ἐπιγράμματος, ὅπερ διετηρεῖτο καλῶς, συμπληρώσας τὰ μικρὰ ἄλλως χάσματα, καὶ ἀνεκοίνωσα τὴν ἀνάγνωσιν εἰς τὸν κ. Τραυλόν. Ἐκεῖθεν μετέβη αὕτη εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ εἰς πᾶν ἄλλο πρόσωπον. Ἡ ἀνάγνωσις αὕτη δημοσιεύεται ἀκριβῶς ἢ αὕτη ἐν BCH (σ. 729), ἐπιτευχθεῖσα φυσικὰ ἀνεξαρτήτως τῆς ἐμῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ μὲ κατέκλυσαν φωτογραφαίαι ὄλων τῶν τμημάτων τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὡς ἐλάμβανον δημοσιογράφοι, ἄλλοι ἐξ Ἀθηνῶν, ἄλλοι ἐντόπιοι, ἀλλὰ καὶ τινες ἁλλοδαποί. Ἀνέγνωσα ὅ,τι ἡδυνήθην ἐκ τῶν φωτογραφιῶν, καὶ τὰς ἀναγνώσεις μου ἔσημείουν πάντοτε ἐπὶ τῶν ἐκθέσεων τοῦ ἀρμοδίου ἐφόρου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ, παραπλεύρως τῶν ἰδικῶν του.

Πιεζόμενος ὑπὸ τῶν βουλευτῶν, οἵτινες καὶ εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἐλλήνων ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀνακάλυψιν, τοῦ προέδρου τῆς κοινότητος Σκάλας κ. Τραυλοῦ, ὅστις δεικνύει ἀξιοθαύμαστον ζήλον, καὶ τῆς κοινῆς γνώμης γενικῶς, ἣτις εἶχε διεγερθῇ ὑπὸ τῶν δημοσιευμάτων τοῦ τύπου, ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως εἰς Κεφαλληνίαν. Δυστυχῶς, λόγῳ βροχῶν καὶ ἄλλων τεχνικῶν λόγων τῆς γενομένης ἀνασκαφῆς, εὗρον τὰ ψηφιδωτὰ καλυπτόμενα ὑπὸ παχέος στρώματος ἱλύος, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ ἄνθος προφυλακτικόν. Διέταξα ἀμέσως τὴν ἐπικάλυψίν των διὰ στρώματος ἄμμου καὶ ἀπηγόρευσα τὴν ἐκάστοτε ἀποκάλυψίν των χάριν τῶν περιέργων, ἵνα μὴ ὑποστοῦν περαιτέρω φθοράν, μέχρις ὅτου περατωθῇ ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ληφθοῦν τὰ κατάλληλα μέτρα. Τεχνίτης δυστυχῶς δὲν ὑπῆρχε διαθέσιμος νὰ μεταβῇ,

πραῖγμα τὸ ὁποῖον εἶχε ζητήσῃ καὶ ὁ ἀνασκάψας. Τοῦ οἰκοδομήματος μέρος μόνον ἀπεκάλυψε καὶ πιθανῶς θὰ δημοσιεύσῃ τοῦτο ταχέως, ἵνα ἴδωμεν καὶ τὴν φύσιν τοῦ κτίσματος. Συνήθως ἀποκαλεῖται ἑπαυλῖς. Ὁ Goodisson, ὅστις πιθανῶς εἶχεν ἴδει περισσότερα ἔχνη, ἀποκαλεῖ τοῦτο λουτρά. Μεταξὺ τῶν ἀνασκαφέντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν εἶδον καὶ δισκοειδῆ πηλίνην πλίνθον. Ἐπομένως φαίνεται νὰ ὑπῆρχε καὶ ὑπόκαυστον.

Εἰς ἀπόστασιν ὀλιγωτέραν τῶν δύο μιλίων πρὸς Βορρᾶν ὑπάρχουν ἄλλαι ἀρχαιότητες. Ὀλίγον Βορειότερον ἀκόμη ἔξέχει ἡπίως πρὸς τὴν θάλασσαν τὸ ἀκρωτήριο, τὸ ὁποῖον σήμερον λέγεται καὶ σημειοῦται εἰς τοὺς χάρτας ὡς Κάπρος. Τὸ ὄνομα ἀσφαλῶς προέρχεται ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ μόνον ὅταν πλησιάζῃ τις διὰ θαλάσσης θὰ κατανοήσῃ τὸν λόγον: Ἐξ ἐνὸς ὠρισμένου σημείου ἡ ὁμοιότης πρὸς ἀνακεκλιμένον κάπρον εἶναι τελεία, τὸ δ' ἀκρωτήριο διαγράφεται ὡς πελωρία « Σάμαινα ». Αἱ ἀρχαιότητες εὐρίσκονται εἰς τοποθεσίαν καλουμένην ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἐρημοκκλησίου Ἁγίου Γεωργίου, τὸ ὁποῖον ἔχει κτισθῇ διὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων ἀρχαίου πατρῖνου ναοῦ. Ὁ ναὸς οὗτος σημειοῦται ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Goodisson καὶ τῶν μνημονευθέντων ἤδη μεταγενεστέρων ἐρευνητῶν.

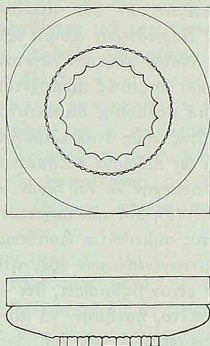
Ἄν καὶ οἱ χωρικοὶ μὲ εἶχον βεβαιώσει, ὅτι ὁ ἀρμόδιος ἔφορος εἶχεν ἐπισκεφθῇ καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἠρνήθη νὰ πιστεύσω τὴν πληροφορίαν, δεδομένου ὅτι οὐδὲ λέξιν ἀνέφερεν εἰς τὰς ἐκθέσεις του περὶ τῶν σπουδαιότητων αὐτοῦθι λειψάνων. Ἐν τούτοις ἐκ τῆς ἐκθέσεως ἐν BCH (σ. 732) δεικνύεται ὅτι ὄντως εἶχε μεταβῇ καὶ ἐκεῖ, ἀλλ' ἔλησμόνησε νὰ ἀναφέρῃ, καθὼς καὶ νὰ λάβῃ μέτρα, ὅπως μὴ ἀπολεσθῇ τὸ σπουδαιότατον κιονόκρανον, τοῦ ὁποίου ἔλαβε καὶ φωτογραφίαν (ἐ.ἀ. 732 εἰκ. 8). Τὸ κιονόκρανον δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀρχαϊκόν, ἀλλ' ἐν ἐκ τῶν ἀρχαϊκωτάτων ὑπαρχόντων, δυνάμενον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ ἐκ Τίρυνθος ὅμοιον ἢ πρὸς τὸ ἐκ τῆς Προναίας τῶν Δελφῶν. Ὅμοίως πρὸς τὸ ἐκ Τίρυνθος καὶ τὰ τῆς Βασιλικῆς τῆς Ποσειδωνίας ὁ ἐχίνος ἦτο διάκοσμος. Σήμερον διατηρεῖται σκοτία μετὰ στεφάνης ὀδοντωτῆς διὰ πυκνῶν ραβδώσεων πέριξ, ἴσως ἄλλοτε συμπληρουμένη διὰ γραπτοῦ διακόσμου. Ὁ ἐχίνος ἔσωθεν τῆς σκοτίας διατηρεῖ τὴν ἀρχὴν τῶν 20 ραβδώσεων τοῦ κίονος. Τούτου ἡ διάμετρος εἰς τὸ ἀνώτατον μέρος ἦτο 0,40 μ. ἔναντι 0,82 τῆς διαμέτρου τοῦ ἐχίνου, ἔξ οὗ καὶ διαφαίνεται ἡ ἀρχαϊκότης τοῦ ρυθμοῦ¹. Παρέχω πρόχειρον σχέδιον τοῦ κιο-

1. Αἱ διαστάσεις τοῦ κιονοκράνου, μετρηθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβῶς, ὑφ' οὗ ὅρους εἰργάσθην, εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: Μῆκος πλευρᾶς τοῦ ἄβακος 0,82 (προφανὲς σφάλμα εἶναι τὸ 0,37 τὸ ἀναφερόμενον ἐν BCH, ἐ.ἀ., 732). Πρακτικῶς τὴν αὐτὴν διάμετρον ἔχει καὶ ὁ ἐχίνος. Πάχος ἄβακος 0,11. Ὅμοῦ μετὰ τοῦ ἐχίνου 0,24. Διάμ. σκοτίας τοῦ ἐχίνου 0,50. Ἀνωτάτη διάμ. κίονος 0,40. Ὅπῃ καὶ τινες ἀποτιμήσεις ὀφείλονται εἰς τὴν δευτέραν χρησιμοποίησιν τοῦ κιονοκράνου ὡς βάσεως τῆς Ἁγίας Τραπέζης τοῦ παρεκκλησίου.

νοκράνου, ὅπερ, ὕφ' οὗς ὄρους ἐγένετο, δὲν ἀξιοῖ ἀπόλυτον ἀκρίβειαν, ἀλλὰ δίδει μόνον γενικὴν ἰδέαν (εἰκ. 1).

Τὸ κιονόκρανον, ὅπερ, ἐστερεωμένον ἐπὶ τεμαχίου σπονδύλου ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόβαθρον τῆς Ἁγίας Τραπέζης εἰς τὸ παρεκκλήσιον, εἶχεν ἀνατραπὴ ὑπὸ τῆς βιαιότητος τοῦ σεισμοῦ. Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην παρουσιάζει τὰ πρῶ-

Εἰκ. 1. Πώρινον κιονόκρανον Ἁγίου Γεωργίου.

γματα ἢ φωτογραφία ἐν BCH. Ἀναφέρω τὴν λεπτομέρειαν ταύτην, διότι διέταξα μὲν τὴν ἄμεσον μεταφορὰν καὶ διασφάλισιν τοῦ πολυτίμου τούτου τεμαχίου, ἀλλὰ τοῦτο ἐγέννησε τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ ἱερέως τοῦ χωρίου. Εὐτυχῶς ὁ Σεβασμιώτατος Κεφαλληνίας, πρὸς ὃν τὸ πρᾶγμα κατηγγέλθη ὡς ἱεροσυλία, ἔδειξεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, πλήρη κατανόησιν. Πάντως ἐπὶ τοῦ κιονοκράνου ἐπεκράτητο πλᾶξ, ὡς Ἁγία Τραπέζα, ἣτις φέρει ἀβαθεστάτην, ὑπὸ τῆς φθορᾶς μολὶς διαφαινομένην διακόσμησιν ἰχθυοακάνθης. Προφανῶς ὑπῆρχεν εἰς τὸν ναὸν διάκοσμος ἀνάλογος πρὸς τὸν τοῦ ναοῦ τῆς Γοργούς ἐν Κερκύρα. Ἡ ἐν λόγῳ πλᾶξ, ὡς καὶ ἄλλη τις χρησιμεύουσα νῦν ὡς βαθμὶς εἰς τὸ παρεκκλήσιον, ἀνῆκον ἴσως εἰς τὸ γεῖσον τοῦ αἵωματος.

Ἐκτισμένον εἷς τινὰ γωνίαν τοῦ παρεκκλησίου ὑπῆρχε καὶ μικρὸν τεμάχιον ἐκ δευτέρου, ἐντελῶς ὁμοίου κιονοκράνου, ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον ἔχνος. Πάντα τὰ σφριζόμενα τεμάχια ἐκ τῶν κίωνων, ἐνεκτισμένα κυρίως εἰς τὸν Β περίβολον τοῦ παρεκκλησίου, δίδουν ἐν συνόλῳ μόνον δύο πλήρεις κίονας, ὡς τοιλάχιστον ὑπῆρχεν ἡ ἐντύπωσίς μου ἐκ τῆς ταχείας ἐπισκέψεως. Ἐπομένως ὁ ναὸς φαίνεται νὰ ἦτο μικρὸν κτίσμα ἐν παραστάσι τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ βου αἰῶνος. Εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ παρουσία τῶν ναῶν τούτων παντοῦ, ὅπου προσήγγιζον καὶ ὁπόθεν ἀπέπλεον δι' εὐρύτεραν θάλασ-

σαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ναυτίλοι. Τὰ Ἡραῖα τῆς Ἀκραίας καὶ Λιμενίας ἐν Περαχώρῳ, ὁ ναὸς τοῦ Λευκάτα, ὁ παρὼν τοῦ Κάπρου καὶ ἄλλος ὅστις ἀσφαλῶς ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς νήσου κατὰ τὸ ΝΔ ἄκρον τῆς χερσονήσου Πάλης εἶναι χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ¹.

Ἐπὶ τοῦ μικροῦ ἐπιπέδου χώρου, ἐνθα ἄλλοτε ἠγεῖρετο ὁ ναὸς πρὸ τοῦ Κάπρου, δὲν παρετήρησα καμμίαν κεραμεικὴν σημαντικὴν. Κάτωθεν ὁμως τοῦ ναοῦ, πρὸς Α καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ὑπάρχουν ἀφθονα ἴχνη κεραμεικῆς. Ὅσακις εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν θάλασσαν εἶναι προσκεκολλημένα ἐπὶ τῶν βράχων καὶ καλύπτονται ὑπὸ ἀλάτων. Ἀνήκουν εἰς μείζονα ἀγγεῖα, μία ὁμως ὁμάς, ἐν ἀπολιθώσει ὑπὸ τὰ ἀσβεστολιθικά ἄλατα, συνέκειτο ἐκ Κορινθιακῶν καὶ ἴσως μάλιστα λεπτῶν Πρωτοκορινθιακῶν ἀγγείων.

Ἔτι σπουδαιότερον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι πέριξ τοῦ ναοῦ ἀνευρίσκονται εἰς σημαντικὴν ἔκτασιν τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας λατομίας, ἅτινα ἐν μέρει εἶναι σήμερον ὑποβρύχια. Πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ γεγονότος τούτου εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηταί τις πάντοτε, ὅτι ἡ στάθμη τῆς θαλάσσης ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον ἔχει ὑψωθῇ κατὰ 3 μ. κατὰ μέσον ὄρον. Τὰ λείψανα τῆς λατομήσεως, ἐκτὸς τῶν ὀρθογωνίων ὀγκολίθων, προέρχονται καὶ ἐκ μονολίθων κιόνων, οἱ ὅποιοι ἐξωρύσσοντο ἐκ φρεάτων σκαλιζομένων ἐντὸς τοῦ πόρου. Τῶν φρεάτων τούτων τὰ λείψανα εἴτε εὐρίσκονται σήμερον ὑπὸ τὴν θάλασσαν, εἴτε πλησίον ταύτης (εἰκ. 2-3). Εἶναι προφανές, ὅτι ἐξωρύσσοντο οἱ λίθοι καὶ ἐφορτώνοντο ἀμέσως ἐπὶ πλοίων, τῆς διὰ θαλάσσης μεταφορᾶς οὕσης εὐκολωτέρας. Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς Νοτιωτέρας λατομίας τὰς μνημονευθείσας ἤδη, αἱ ὁποῖαι ὥσαύτως κείνται πλησίον τῆς θαλάσσης, φαίνεται ὅτι ἐξωρύχθη μέγα ποσὸν ὕλικου, ὑπερβαῖνον κατὰ πολὺ τὰς ἐντοπίας ἀνάγκας. Ἡ ποιότης τοῦ πόρου, ὅστις εἶναι μαλακός, εἶναι λεπτόκοκκος καὶ ἄλλως ἐκλεκτή. Τὸ κιονόκρανον μάλιστα εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος λίθου. Δεδομένης τῆς εὐκολωτέρας διὰ θαλάσσης μεταφορᾶς μοὶ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα, ὅτι ἦτο δυνατόν ὁ πῶρος τῆς Κεφαλληνίας νὰ μεταφέρεται μακράν, ἀκόμη καὶ μέχρι τῶν Δελφῶν, ὧν ὁ πῶρος θεωρεῖται συνήθως Σικωνίας προελεύσεως. Μοῦ ἐφάνη, ὅτι τὸ ἀέτωμα τοῦ παλαιότερου ναοῦ τῶν Δελφῶν παρουσιάζει λίθον ὁμοιότατον πρὸς τὸν Κεφαλληνιακόν. Χρειαζέται ὁμως, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἀκριβεστέρα ἔρευνα καὶ ὑπὸ ἐιδικωτέρων προσώπων.

Παραθέτω, ἐν τέλει, τὰς ἀναγνώσεις τῶν ἐπιγραμμάτων ὡς ἐπέτυχον ἐκ

1. Περὶ τοῦ πιθανοῦ τούτου ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος ὄρα ὅσα ἔχω σημειώσει ἐν ΑΕ, 1932, σ. 5-8, εἰκόνες 6-8. Τὸ ἐπικαθήμενον παρεκκλήσιον ἐνταῦθα τιμᾶται, χαρακτηριστικῶς, ἐπ' ὀνόματι τοῦ σημερινοῦ προστάτου τῶν ναυτικῶν, τοῦ Ἀγίου Νικολάου.

τῶν φωτογραφιῶν, διότι τὰ ψηφιδωτὰ δὲν ἠδυνήθην, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ἠθέλησαν ἀμελετήσω. Ὑπὸ τὸν βωμὸν τὸ πρῶτον ἐπίγραμμα εἶναι ἐν καὶ μόνον, διηρημένον εἰς τρία τμήματα ὑπὸ τῆς οὐρᾶς τοῦ ταύρου καὶ ὑπὸ εἵδους παραστάδος. Ἡ παράστασις αὐτὴ μᾶς βοηθεῖ εἰς κατάληψιν τοῦ ἐπιγράμματος: Ἐκατέρωθεν τοῦ βωμοῦ, ὅστις ἐπὶ τῆς φωτογραφίας φαίνεται ὡς νὰ φέρῃ ἐπιγραφὴν εἰς τὴν βάσιν αὐτοῦ, εὐρίσκονται δύο μορφαί, ἀμφοτέραι ἀνδρिकाί. Εἶναι προφανῶς οἱ ἀναθέται Κράτερος καὶ ὁ υἱός του, οἵτινες ἀναφέρονται ἀμφοτέροι μὲν εἰς τὸ παρὸν ἐπίγραμμα, ὁ δὲ Κράτερος καὶ εἰς τὸ ἕτερον. Ἡ θυσία τὴν ὁποίαν προσφέρουν, ταῦρος, κριὸς καὶ κάπρος, ἐνθυμίζει τὰ Ρωμαϊκὰ suovetaurilia καὶ δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ, καθ' ἣν ἀπαντοῦν ταῦτα ἐν Ἑλλάδι. Ὁ τόνος τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ἠθικοῦ περιεχομένου εἰς ἀμφοτέρω τὰ ἐπιγράμματα ἀποτελοῦν προανάκρουσμα τῆς νέας θρησκείας τοῦ Χριστοῦ, ἃν καὶ ἡ ἐπὶ κλησις τῶν θεοτήτων εἶναι καθαρῶς ἐθνική. Ἰσως τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων καὶ ἡ τεχνοτροπία τῶν μορφῶν ἐπιτρέπουν νὰ καταβιβάζσωμεν τὴν χρονολόγησιν τῶν ψηφιδωτῶν μέχρι καὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰῶνος.

Πρῶτον ἐπίγραμμα. (Δακτυλικόν). Εἰκὼν 4.

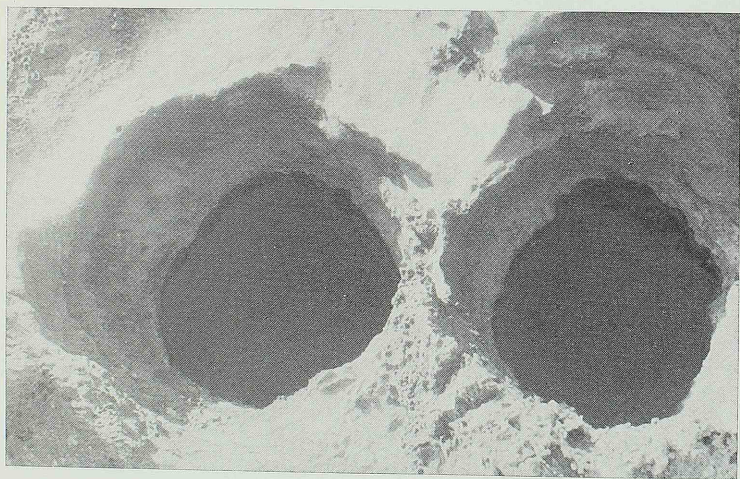
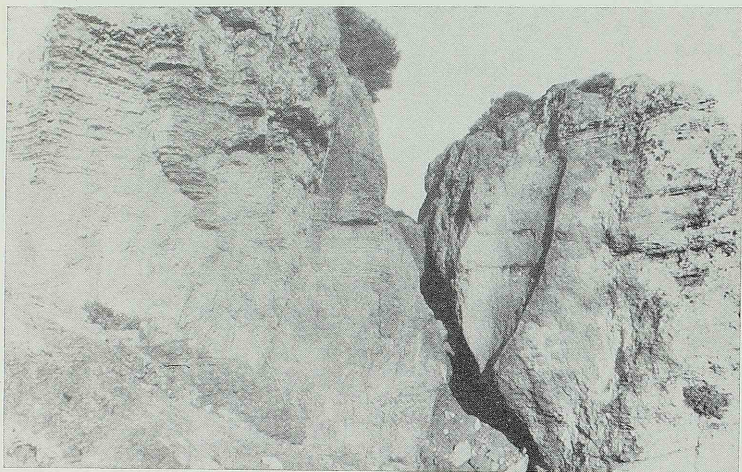
- 1 Παλλάδι καὶ Μ[ού]ρσῃ μά]λ' εὐπλοκάμοισι Τύ[χη] τε/
Φοῖβῳ τε Ἀπόλ[λωνι καὶ] Ἑρμῇ Μαιάδος υἱ[ῶ]
αὐτῷ σὺν βω[μῶ] Κρά]τερος καὶ τοῦδε φίλ[ος παῖς]
ταυρόν τε κρεῖ[όν] τε ἡδὲ φριξ[α]ύχενα κάπρον
- 5 λεπτῇσιν [λιθά]δεσσι συ[να]ρμόσσαντες [ἔθ]ηκαν
τέχνης δαιδαλέης ἀναθήματα καὶ μερόπεςσιν
εἰκόνας εὐσεβίης ἔσορᾶν ἥς λώιον οὐδέν.

Δεύτερον ἐπίγραμμα. (Ἑλεγειακόν). Εἰκὼν 3 ἄνω.

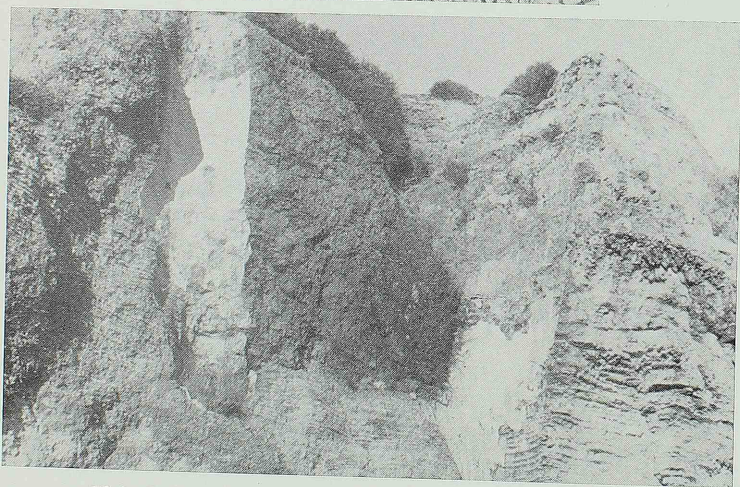
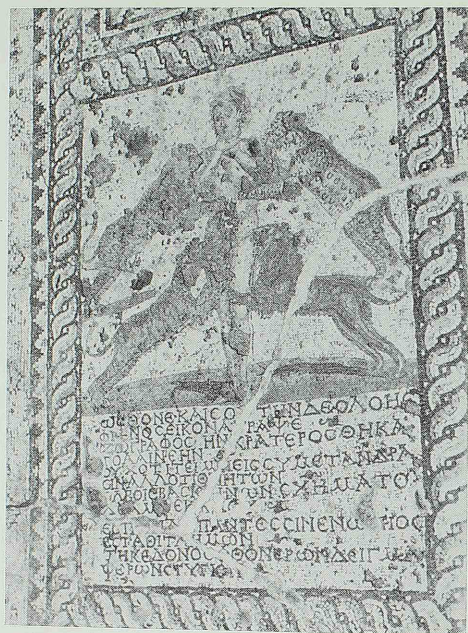
- 1 ὦ Φθόνε, καὶ σο[ῦ] τήνδε ὀλοῆς φρενὸς εἰκόνα [γ]ράψε
ζωγράφος, ἦν Κράτερος θήκατο λαϊνέην,
οὐχ ὅτι τειμήεις σὺ μετ' ἀνδράσιν, ἀλλ' ὅτι θνητῶν
ὀλβοις βασκ[α]ίων σχῆμα τόδε ἀμ[φ]εβ[άλου].
- 5 Ἔσ[αθι δὴ] πάντεσσιν ἐνώπιος, ἔσταθι τλήμων,
τηκεδόνος φθονεργῶν δεῖγμα φέρων στύγιον.

Ἡ παράστασις δεικνύει δυσαναλόγως ραδινην μορφήν γυμνοῦ νεανίου εὐειδοῦς κατὰ τὰ ἄλλα, ὅστις εἶναι ὁ Φθόνος. Φέρει ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας πρὸς τὸν λαιμὸν καὶ περιβάλλεται ὑπὸ τεσσάρων θηρίων, ἅτινα δάκνουσιν τοῦτον. Καὶ κατὰ τὸ νόημα τοῦ ἐπιγράμματος καὶ κατὰ τὰς ἄλλοθεν γνωστὰς μεταφορικὰς ἐκφράσεις, πρέπει νὰ νοήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Φθόνος, βλέπων τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἄλλου, πνίγεται ὑπὸ τῆς κακίας καὶ ὑποφέρει ὡς

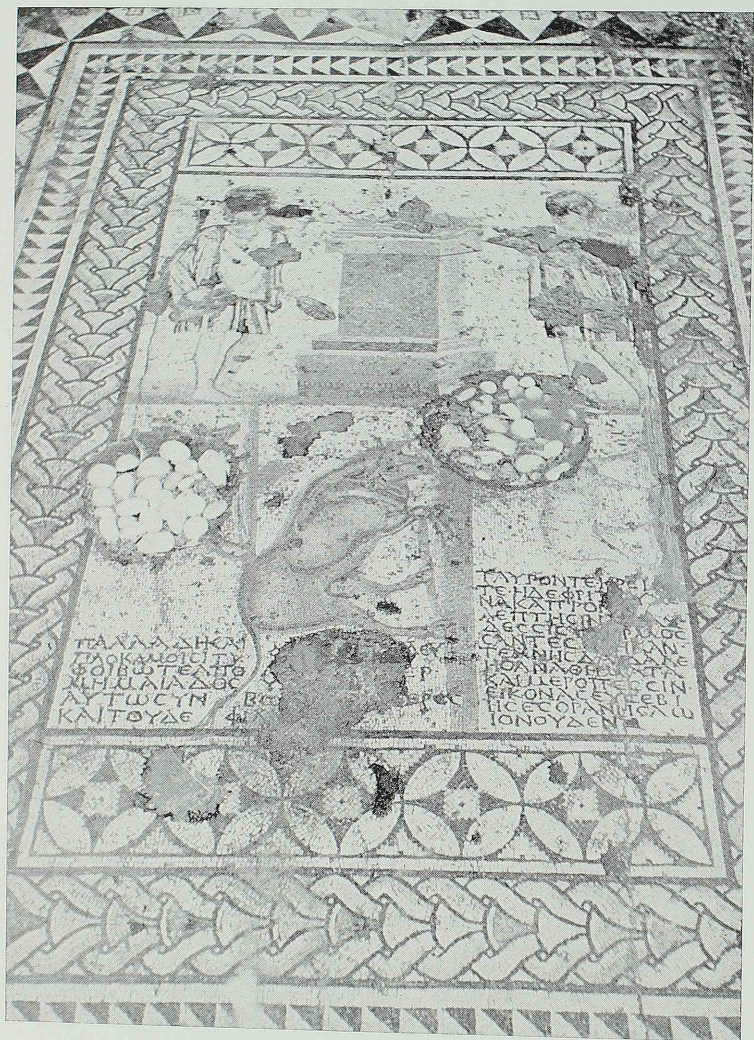

Εικόνα 2. Δείγματα αρχαίας λατομίας παρὰ τὸν ναὸν Ἁγίου Γεωργίου.
(Φωτογρ. Πειράτου)

Εικόνη 3. Ἄνω, ἡ δευτέρα παράστασις τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὁ Φθόνος.
 Κάτω, λείψανα ἀρχαίας λατομίας Ἁγίου Γεωργίου.
 (Φωτογρ. Πετράρου)

Εἰκὼν 4. Κυρία παράστασις τοῦ ψηφιδωτοῦ. Suovetaurilia.
(Φωτογρ. Athens News Photo Agency)

νὰ δάκνεται ὑπὸ θηρίων. Αὕτη εἶναι ἡ τηκεδὼν τῶν φθονερῶν κατὰ τὸ ἐπίγραμμα, οὗ καὶ τὴν λ. δεῖγμα τοῦ τελευταίου στίχου πρέπει ὥς δῆγμα νὰ ἀναγνώσωμεν (πβ. στ. 3 τειμήεις = τῖμήεις), ὅπερ βασανίζει καὶ σπαράσσει τοὺς φθονερούς. Τὸ ἐλεγειακὸν ἐπίγραμμα διατηρεῖται καλῶς, πλὴν τῆς ἀρχῆς τοῦ στ. 5, ἔνθα κατὰ τὰ λείψανα τῶν σφζομένων γραμμάτων δὲν δύναμαι νὰ εὗρω συμπλήρωσιν καταλληλοτέραν ἄλλην πλὴν τῆς προτεινομένης. Ἡ συμπλήρωσις ἐς [ποινάς] μὲ ἱκανοποιεῖ ὀλιγώτερον. Τὸ συνδετ. «καὶ» τοῦ στ. 1 δεικνύει, ὅτι τὸ ψηφιδωτὸν καὶ τὸ ἐπίγραμμα 2 ἐποιήθησαν μετὰ τὴν κυρίαν παρὰστασιν τὴν φέρουσαν τὸ πρῶτον ἐπίγραμμα.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ